

5. Маріна О. С. Контрактивні тропи і фігури в американській поезії модернізму : лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. С. Маріна. – Д., 2005. – 20 с.
6. Никитин М. В. Лексическое значение слова. Структура и комбинаторика / Михаил Васильевич Никитин. – М. : Высш. школа, 1983. – 127 с.
7. Ред'ка І. А. Концептуальна метафора, концептуальна метонімія та концептуальний бленд як основні механізми створення синестетичних троп (на матеріалі американської жіночої поезії середини XIX – кінця ХХ ст.) / І. А. Ред'ка // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвісти : зб. наук. пр. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. – Вип. 10. – С. 294-299.
8. Роздобудько І. Гудзик. – Харків : Фоліо, 2005. – 222 с.
9. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя. – Харків : Фоліо, 2008. – 284 с.
10. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
11. The Barnhart Dictionary of Etymology / Ed. by R. K. Barnhart. – N. Y. : The H. W. Wilson Co, 1988. – 1284 с.
12. Dirven R. Metaphor as a basic means of extending the lexicon / R. Dirven // The ubiquity of metaphor. Metaphor in language and thought. – Amstedam, Philadelphia : John Benjamins, 1985. – P. 85-120.
13. Green J. Jemima. – L. : Penguin books, 2005. – 457 p.
14. Green J. Fortune. – L. : Penguin books, 2001. – 634 p.
15. McCaffery L. The metafictional muse : the works of Robert Coover, Donald Barthelme, and William H. Gass / Larry McCaffery. – Pittsburgh : University of Pittsburgh Press, 1982. – 300 p.
16. Turner M. The literary mind / Mark Turner. – N. Y. : Oxford University Press, 1996. – 187 p.

**КАТЕГОРІЯ ІРРЕАЛЬНОСТІ
В МЕЖАХ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ**
(на матеріалі англійської та української мов)

НІКУЛЬЩИНА Т. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ключова ідея мовознавства сьогодні – антропоцентричність, у межах якої відбувається переключення зацікавленості дослідників з об’єктів пізнання на суб’єкт: людина пізнає світ через усвідомлення та сприйняття себе у ньому. Мова досліджується не як іманентна система, яка не залежить від людини, а як засіб, що дозволяє розкрити особливості свідомості й мислення людини.

Актуальність роботи визначається її спрямованістю на дослідження мови у співвідношенні з людиною, її мисленням та світобаченням.

Предмет дослідження становлять лексикографічно зареєстровані іменники англійської та української мов на позначення ірреального.

Мета статті полягає у вивченні семантичних та когнітивних особливостей ірреального. Дослідження поставленої мети реалізується шляхом вирішення таких основних питань:

- з'ясувати зміст поняття ‘ірреальність’;
- обґрунтувати суб’єктивність досліджуваного поняття;
- виокремити ступені ірреальності.

Матеріалом дослідження виступають словникові статті з лексикографічних джерел. Загальний обсяг суцільної вибірки складає 3295 одиниць (1566 англ., 1729 укр.).

Завдяки неосяжним можливостям людського мислення, здатності до створення вигаданих об’єктів, людина виходить за межі існуючого, ментально ре-презентуючи штучно створені образи. Саме когнітивна лінгвістика дозволяє за-зирнути у світ “задзеркалля”, де існують світи, народжені нашою свідомістю. Хоча для когнітивної лінгвістики це питання є відносно новим, проте дослідження уявного та фантазійного, що продукуються мисленнєвими здібностями людини, набувають поширення. Так, ірреальний світ вивчається з точки зору семантичних особливостей мови [1, с. 6], підсвідомого [5]. Проводяться зіставні дослідження на матеріалі неспоріднених мов [4, с. 7–9].

Відповідно до *Dictionary and Thesaurus* та *Online Dictionary, Thesaurus and Encyclopedia*, лексична одиниця ‘irreality’ позначає ‘the state of being insubstantial or imaginary; not existing objectively or in fact’ [13, с. 14] (ілюзорний або уявний стан; той, що не існує об’єктивно або насправді). Отже, суттєвою ознакою становить ‘існування в мисленні, а не об’єктивно’.

Деякі словники, наприклад *Your Dictionary*, містять статтю-відсылку: *irreality – ‘variant of irreal’* [23] (варіант ірреального). Натомість у таких лексикографічних джерелах, як *Longman Dictionary of Contemporary English*, *Macmillan Dictionary* та *Online Collins Dictionary* [17, с. 19] ми взагалі спостерігаємо відсутність словникової статті для тлумачення досліджуваного нами поняття.

Проведемо аналіз семантичного наповнення лексеми ‘ірреальність’, звертаючись до українських лексикографічних джерел. З’ясовуючи семантику досліджуваної лексеми, ми використовували наступні словники – *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (укл. – В. Бусел, 2007); *Новий тлумачний словник української мови у 3 томах* (укл. – В. Яременко, О. Сліпушко, 2006); *Словник української мови в 11 томах* (голова ред. кол. – І. Білодід, 1971–1980); *Сучасний тлумачний словник української мови* (ред. – В. Дубчинський, 2006).

Вивчаючи семій склад досліджуваної лексеми в *Сучасному тлумачному словнику української мови*, ми фіксуємо відсутність словникової статті ‘ірреальність’, реєструючи лише прикметник ‘ірреальний’, що позначає ‘нереальний, який існує не в дійсності, а тільки в мисленні; вживается як синонім уявного, фантастичного, а також неможливого’ [12, с. 370]. У *Великому тлумачному словнику сучасної української мови*, *Новому тлумачному словнику української мови у 3 томах* та *Словнику української мови в 11 томах* спостерігається однакова тенденція: визначення надається опосередковано – через статті-відсылки. Так, ‘ірреальність’ визначається як ‘абстрактний іменник до ірреальний’ [2, с. 506; 10 т. 1, с. 793; 11 т. 4, с. 48]. Скористаємося статею-відсылкою: ‘ірреальний’ – ‘книж. те саме, що нереальний’ [2, с. 506; 10 т. 1, с. 793; 11 т. 4, с. 48]. Нарешті, ‘нереальний’ – ‘1) який не існує, якого не буває у дійсності; уявний; 2) неможливий для виникнення, здійснення, нездійснений’ [2, с. 777; 10 т. 1, с. 793; 11 т. 5, с. 375].

При зіставленні семантичного наповнення лексем англ. *irreal* та укр. *нереальний* ми дійшли висновку щодо моносемантичного статусу лексичної одиниці *irreal* та полісемантичного статусу лексеми *нереальний*. Однакове значення (‘існування в мисленні’) в зіставлюваних мовах на позначення ірреального в українській мові уточнюється, деталізуючись за допомогою ‘неможливий для виникнення, здійснення; нездійснений’.

Відсутність дефініції досліджуваного поняття у деяких англійських та українських лексикографічних джерелах дозволяє зробити припущення про неактуальність поняття ‘ірреальність’ для англійського та українського соціумів, проте суцільна вибірка, що складається з найрізноманітніших прикладів, спростовує висунуте припущення. Така ситуація, на нашу думку, свідчить про складність, а отже, недостатню розробленість категорії ірреальності в англійській та українській картинах світу.

Неоднозначність сприйняття та особлива значущість ірреального для англійського та українського соціумів простежується в чисельних синонімічних найменуваннях, які використовуються для його номінації в сучасній англійській та українській мовах: *counterfactual, falseness, falsity, fancy, fiction, imagination, irreality, nonexistence, quasi-reality, unreality, вигадка, видумка, вимисел, ірреальність, квазіреальність, контрфактивність, небилиця, небувальщина, ненатуральність, неприродність, нереальність, фантазія, фантастика тощо*.

З позиції антропоцентричної парадигми ірреальність, на нашу думку, характеризується суб’єктивністю, оскільки кожна людина на свій розсуд вирішує питання існування об’єктів. Наприклад, для маленької дитини Дід Мороз існує реально, тоді як для дорослого даний персонаж належить до сфери небуття. Суб’єктивізм існування спостерігається й для об’єктів релігійних вчень. Так, атеїст не вірить в існування Бога, ангелів тощо, проте для віруючої людини Бог, ангели належать до світу буття.

Досліджуючи ірреальність як широку понятійну категорію, вирізняємо **4 ступені ірреальності**:

1) гіпотетичний субстанціоналізм: можливі планети, їх мешканці, фауна, флора і т. і., які поки що не можуть бути ані пізнані, ані ретельно досліджені через обмеженість наших знань, обмежену можливість наших органів чуття або технічних засобів, які ми маємо у своєму розпорядженні, проте ми не можемо не припускати їх існування: *little green men – ‘living beings thought to come from another planet, especially Martians’* [16, с. 770] (маленькі зелені люди; вважається, що вони є прибульцями з іншої планети, зокрема з Марсу); *the man in the moon – ‘an imaginary person whose face some people think they see on the surface of the Moon when it is full’* [18, с. 870] (уявна людина, обличчя якої, як вважають деякі люди, вони бачили при повному Місяці); *марсіяни* – назва уявних мешканців планети Марс; *марсіянин, марсіянка* [11 т. 4, с. 633]; *прибулець* – ‘істота з іншої планети, іншого світу’ [12, с. 716];

2) суб’єктивний субстанціоналізм: об’єкти релігійних вчень, надприродні поняття: *vampire – ‘the body of a dead person believed to come from grave at night and suck the blood of persons asleep’* [22, с. 1292] (вампір – мрець, вважають, що він виходить ночами з домовини та ссе кров людей, що сплять), *witch – ‘a woman who is thought to have magic powers that she uses to do bad things’* [21, с. 705]

(відьма – вважають, що така жінка володіє магічною силою і використовує її для завдання шкоди); Бог – у релігійних віруваннях – уявна надприродна істота, що нібто створила світ і керує ним та вчинками людей [11 т. 1, с. 207], пророк – за релігійними уявленнями – проповідник волі божої, апостол [10 т. 3, с. 46];

3) субстанціоналізм у межах ірреальності: через неможливість матеріального втілення, вигадані образи нереальні в об'єктивному світі, оскільки є результатом людської мисленнєвої діяльності, проте вони моделюють сферу ірреального: *dystopia* – ‘an imaginary place where life is extremely difficult and a lot of unfair or immoral things happen’ [15, с. 491] (увявне місце, де життя надзвичайно тяжке, і де трапляються багато нечесних та аморальних речей), *ray gun* – ‘an imaginary gun in science fiction stories that fires rays instead of bullets’ [18, с. 1171] (у творах з наукової фантастики – уявна зброя, яка стріляє вогнем, а не кулями), *philtre* – ‘a magic drink intended to make a person fall in love’ [20, с. 947] (магічний напій, спрямований на те, щоб закохати людину); *Макарійські острова* – міфічні блаженні місцини, де ріки медові і молочні, а береги кисільні [3, с. 286], *металець* – казковий змій, який нібто вкладає хвіст у пашу, котиться колесом і свистить перед дощем [2, с. 662], *оборотництво* – у стародавніх віруваннях – перетворення (магічне перевтілення) людей на звірів, птахів і навпаки [3, с. 407];

4) несубстанціоналізм ірреального: об'єкти, які є неможливими навіть для світу ірреального: *алькагест* – міфічний універсальний розчинник, що його марно шукали алхіміки і який міг би розчиняти усі без винятку речовини [2, с. 23].

Для уточнення, взаємодію буття та небуття репрезентуємо як схему (Рис.1).

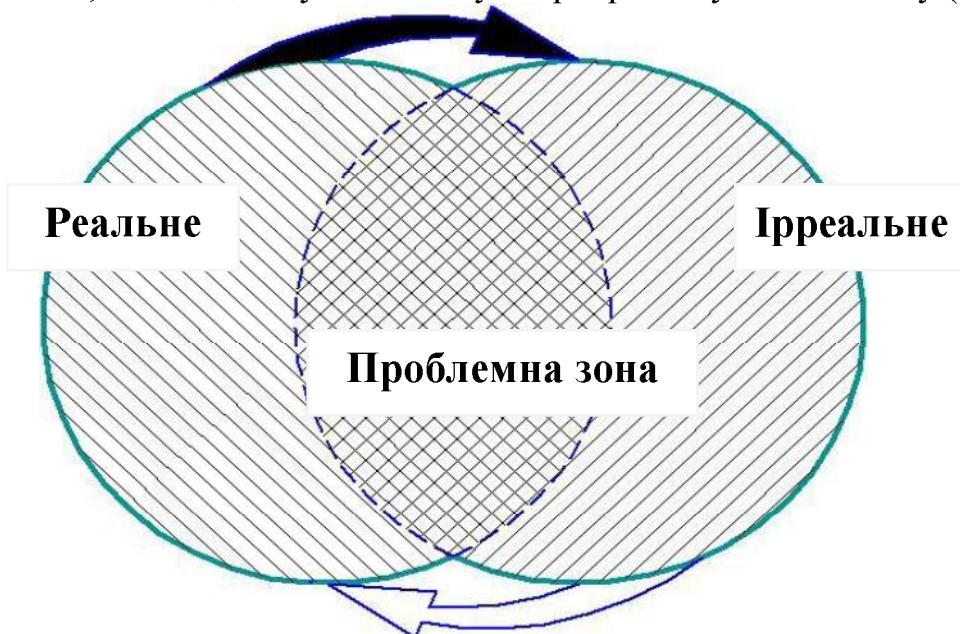

Рис. 1 Схема взаємодії реального та ірреального

Реальність та ірреальність представлені як два кола, що перехрещуються. Площа перетину – проблемна зона – містить об'єкти 1-ої та 2-ої ступені ірреальності, тобто ті об'єкти, що можуть належати як до сфери реального, так і ірреального. Взаємовплив сфер реального та ірреального репрезентується за допомогою стрілок – чорна стрілка позначає інтенсивнішу дію, а біла – повільнішу. Стрілки демонструють безперервний цикл зв'язку між сферами, який полягає у прагненні людини матеріалізувати свої ідеї, мрії та уявлення.

Тісний взаємозв'язок сфер реального та ірреального простежується в еволюції сфери ірреального – відбувається об'єктивиця деяких понять ірреального світу. Наприклад:

– еліксир молодості → *крем* і, як більш радикальний засіб, **пластична операція**;

– чарівний килим, що може літати та перевозити людей → **літак**;

– чоботи-скороходи → **автомобіль**;

– скатертина-самобранка → **ресторан, кафе** тощо.

Ірреальність визначається нами як широка понятійна категорія, чіткі межі якої неможливо виокремити через суб'єктивність досліджуваного поняття.

У подальшому вважаємо перспективним дослідження механізму, завдяки якому моделюється та функціонує уявний світ. Аналіз ірреального передбачається у тексті казок і творів наукової фантастики як одній з форм експлікації мови. Залучення текстів доповнить, скорегує та поглибить кількісно й якісно досліджуваний фрагмент англійської та української картин світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А. П. “Возможные миры” в семантическом пространстве языка : [монография] / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. – 86 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл., голов. ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : ФТФ “Перун”, 2007. – 1736 с.
3. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
4. Григорьева Е. А. Концепты ирреального мира в русском, английском и чувашском языках (на материале ядерных существительных с архисемой “злой дух” и их производных) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Евгения Артуровна Григорьева. – Казань, 2005. – 236 с.
5. Левицький А. Е. СОН та МРІЯ як номінації квазіреальності у східнослов'янських і західноногерманських лінгвокультурах / А. Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 26. – Ч. 3. – С. 410–416.
6. Названова И. А. Концепт “ирреальность” в семантическом пространстве русского языка : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / Ирина Александровна Названова. – Таганрог, 2006. – 160 с.
7. Нікульшина Т. М. Ірреальний світ англійською та українською мовами : [монографія] / Тетяна Миколаївна Нікульшина. – Донецьк : Східний вид. дім, 2010. – 186 с.
8. Нікульшина Т. М. Специфіка номінації лексичних одиниць лексико-семантичного мікрополя “нечисть” (на матеріалі англійської та української мов) / Т. М. Нікульшина // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. пр. – К. : КНЛУ, 2009. – Вип. 9. – С. 239–243.
9. Нікульшина Т. М. Особливості вербалізації концептів SPIRIT і ДУХ (на матеріалі англійської та української мов) / Т. М. Нікульшина // Studia Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журнал. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Т. 9. – № 3 (15). – С. 72–81.
10. Новий тлумачний словник української мови : в 3-х т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2006.
11. Словник української мови : в 11-ти т. / Редкол. І. К. Білодід. – К. : Наукова думка. – 1971–1980.
12. Сучасний тлумачний словник української мови / Заг. ред. В. В. Дубічинського. – Харків : “ВД ШКОЛА”, 2006. – 1008 с.

13. Dictionary and Thesaurus. – Режим доступу : <http://irreality/askdefine.com>.
14. Free Online Dictionary, Thesaurus and Encyclopedia. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com.irreality>.
15. Longman Dictionary of Contemporary English / Ed. by A. Gadsby. – Harlow : Pearson ESL, 2006. – 1968 p.
16. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Harlow : Addison Wesley Longman, 1998. – 1568 p.
17. Macmillan Dictionary. – Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com>.
18. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / Ed. by M. Rundell. – L. : Macmillan Publishers Limited, 2006. – 1692 p.
19. Online Collins Dictionary. – Режим доступу : <http://www.diclib.com>.
20. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by S. Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 1540 p.
21. Oxford Wordpower Dictionary / Ed. by S. Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 746 p.
22. Webster's New Collegiate Dictionary. – Springfield : G. & C Merriam Co, 1974. – 1536 p.
23. Your Dictionary. – Режим доступу : <http://www.yourdictionary.com/irreality>.

МОВЛЕННЄВИЙ ПАСПОРТ ІДІОЛЕКТУ ПОЛІТИКА (на матеріалі англомовного політичного дискурсу)

ОНЧУЛЕНКО М. І.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича

Сучасний етап розвитку філологічної думки характеризується підвищеннем загального інтересу дослідників до питань індивідуальної мовленнєвої діяльності. Дедалі частіше лінгвісти усвідомлюють той факт, що свідомість адресанта є домінуючою величиною дискурсу. Тому не випадково в центрі уваги мовознавців знаходиться сьогодні поняття ідіолекту, яке, з одного боку, співвідноситься з поняттями мови, тексту, контексту, дискурсу, а з іншого, – з такими категоріями, як авторський дискурс (В. В. Виноградов, Л. О. Ноздріна), мовна особистість (Ю. М. Караулов), ідіостиль (Ю. Н. Тинянова, Л. С. Виготський), людського фактору у мові (Е. Бенвеніст).

Поняття ідіолект ввійшло до обігу лінгвістичної науки завдяки дослідженням В. Д. Лютікової, О. Н. Мальцевої, П. А. Ніколаєвої і тепер посідає важливе місце у просторі сучасної лінгвістичної комунікації.

Актуальність даного дослідження зумовлена спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення ідіолекту учасників комунікації в конкретній ситуації та реалізації апелятивної функції мови різноманітними мовними засобами. Вивчення ідіолекту надзвичайно актуальне в дискурсології, де основна увага приділяється особливостям індивідуальних характеристик мовлення індивіда.

Ідіолект може бути описаний із застосуванням методики, яка була запропонована Т. В. Шмельовою [9, с. 57–65] та доповнена Ф. С. Бацевичем [1, с. 64–70]. Паспорт (“висловлення, взяті в сукупності, є мовленнєвим паспортом мовця” [6, с. 7].), або анкета, ідіолекту окреслює його основні мовні та прагматичні характеристики. Ідіолект пов’язаний з особливостями “загальноосвітнього ку-